

τος ἐκ τοῦ πύργου. 'Ο δ' ἄλλος κεῖται ὑπὲρ τὸν ἄγιον Χαράλαμπον κατὰ τὸν ἄγιον Ἰωάννην τοῦ Φάρου. Οὗτος σώζεται εἰς μικρὸν ὕψος καὶ εἶναι διμοίος πρὸς τὸν "Ασπρὸν Πύργον κατά τε τὴν βάσιν καὶ τὰς διαστάσεις.

Κάτω δὲ εἰς τὸν δῆμον Πιαταγιαλὸν (Πλατὺν Αἴγιαλὸν) ἐν τῇ αὐλῇ οἰκίσκου τοῦ ἀγγειοπλάστου Κ. Ποδότα εἰδὸν πολλὰ μάρμαρα καλῶς ἔξειργασμένα, ἔκτισμένα δὲ εἰς τὸν τοῖχον τὸν χαμηλόν, τὸν χοησιμεύοντα ὡς περίφραγμα τῆς αὐλῆς τοῦ οἰκίσκου. Ταῦτα προέρχονται ἐκ τοῦ κατεδαφισθέντος παλαιοῦ οἴκου Ρωμανοῦ ἐν τῇ κώμῃ Κάστρῳ τῆς νήσου, ἀνήκοντα βεβαίως παλαιότερον εἰς τὰς μαρμάρινας οἰκοδομὰς τῆς ἔκει παλαιᾶς πόλεως τῆς νήσου. 'Επὶ ἐνὸς τῶν τεμαχίων τούτων τοῦ μαρμάρου τῶν διμοιομόρφων πάντων, δύπερ εἶναι ἔκτισμένον ἐν ἀναστροφῇ, ὑπάρχει Ρωμαϊκὸς γράμμασιν ἥ ἐπιγραφή:

ΞΑΝΤΙΧΗ ΑΙΣΧΕΤΥΛΛΟΥ

Τὸ μάρμαρον εἶναι ὕψους 1,28, πλάτους 0,28 καὶ ὕψους πάχους 0,10. 'Ενταῦθα πρέπει νὰ ἀναφέρω καὶ εὐρήματά τινα, ἢ εἰδὸν εἰς χειρας Σιφνίου τινὸς Λουκᾶ Σαμψοῦ, σκάπτοντος ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ καὶ ἀνευρόντος δύο τάφους, ἐν οἷς ἀνεῦρε μαρμάρινα εἰδῶλα τρία τοῦ γνωστοῦ νησιωτικοῦ τύπου καὶ ἀγγεῖα καὶ ἀγγείων πηλίνων θραύσματα μετ' ἐγχαράκτων κοσμημάτων σπειροειδῶν καὶ ὁμιβοειδῶν, ὡς καὶ ἐν ἐκ σκληροῦ φαιοῦ λίθου, ὡς καὶ θραύσματα ἑτέρου, καὶ κεφαλὴν χοιροῦ ἵσως πηλίνην, ἅτινα δημος ἀπέφευγε νὰ καταθέσῃ εἰς τὴν ἔκει συλλογήν, ὡς συνεβούλευσα αὐτόν. Ταῦτα εὑρέθησαν ἀνωθεν τῆς Χώνης παρὰ τὴν θέσιν πύργος τοῦ Καστανᾶ. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς νήσου ἀνευρίσκονται τοιοῦτοι τάφοι μετὰ κτερισμάτων καὶ πρέπει νὰ δοθῇ ἥ δέουσα προσοχή, ἵνα μὴ κρυφίως ἀνασκάπτωνται.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

9. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΝΙΡΟΥ ΧΑΝΙ ΚΡΗΤΗΣ

A') Εἰς θέσιν Πύργον.

Πρὸς μηνῶν εἰχεν εὑρεθῆ ταινία χρυσῆ μεταξὺ τῶν χωμάτων εἰς τὸν μυχὸν τοῦ πρὸ δλίγων ἐτῶν ἀνασκαφέντος ὑπὸ ἐμοῦ καὶ δημοσιευθέντος εἰς τὸ Ἀρχαιολ. Δελτίον πρωτομινωϊκοῦ τάφου (εἰς τόμ. 4, 1918 σελ. 136 ἔξ.) ἦτο τμῆμα χρυσοῦ διαδήματος (μηχ. 0,08 καὶ πλάτους 0,015), δπως καὶ τὰ εὑρεθέντα εἰς ἄλλους πρωτομινωϊκοὺς τάφους

Μόχλου καὶ Μεσαρᾶς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ἰδιον τάφον Πύργου. Ἐθεώρησα
ὅθεν καλὸν νὰ ἐρευνήσω ἐνδοτέρῳ ύπὸ τοὺς νεωστὶ ύπὸ τῶν λατόμων
ἀποκοπέντας βράχους, μῆπως δὲ τάφος προεχώρει ἐνδοτέρῳ, καὶ διὰ τριῶν
ἐργατῶν ἐπὶ δύο ὑμέραις ἥρεύνησα καλῶς. Ἡ σκαφὴ ἀπέδειξεν δὲν διὰ τάφος
δὲν ἔξετείνετο ἐνδοτέρῳ, περαιτέρῳ δμως πρὸς ἀνατολὰς περὶ τὰ 50 μέτρα
ἀνεῦρον δύο ἄπλας ταφὰς ἐντὸς χασμάτων μεταξὺ τῶν βράχων· οἱ δύο
σκελετοὶ ἡσαν σκεπασμένοι διὰ λίθων ἔχοντες τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνα-
τολικὸν μέρος· ἐκ τῆς στενότητος τοῦ χώρου εἰκάζομεν δὲν εἶχον ταφῇ εἰς
θέσιν συνεσταλμένην· τὰ συνευρεθέντα δὲλίγα πρωτομινωϊκὰ διτρακι μαρ-
τυροῦσιν δὲν καὶ οἱ πενιχροὶ αὐτοὶ τάφοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν πρωτο-
μιν. ἐποχὴν, εἰς τὴν διοίαν καὶ διὰ μέγας τάφος Πύργου. Ἀρκετὰ τεμάχια
τοιούτων διτράκων παρετηρήσαμεν καὶ καθ' δλην τὴν ἕκτασιν τοῦ βρα-
χώδους λόφου Πύργου, ἐξ οὗ συμπεραίνομεν δὲν ἔνταῦθα ἔκειτο καὶ δ
συνοικισμὸς τοῦ μεγάλου τάφου Πύργου. Εἰς τὸν αὐτὸν λόφον κατεμέ-
τρησα περὶ τοὺς 30 λαξευτοὺς ἐπὶ τοῦ βραχώδους ἐδάφους λάκκους, οἵτινες
ἔχουσι βάθος μὲν 25-40 ἑκατ. τοῦ μέτρου καὶ πλάτος ἀνω κατὰ τὸ χεῖλος
20 30 ἑκατ., στενοῦνται δμως πρὸς τὸν πυθμένα οἱ πλεῖστοι. Οἱ λάκκοι
οὗτοι λέγονται σήμερον (οἱ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἀροὶ) ἀρόλιθοι ύπὸ τῶν
ἐγχωρίων, δταν εἶναι φυσικαὶ κοιλότητες, εἰς τὰς διοίας συλλέγονται δμ-
βρια 3δτα. Θεωρῶ πιθανώτατον δὲν οἱ ἐπιμελέστατα καὶ κανονικώτατα
λελαξευμένοι αὐτοὶ λάκκοι τοῦ Πύργου ἀνήκουσιν εἰς τὸν αὐτὸν πρωτομι-
νωϊκὸν συνοικισμόν, ποιὸν δμως προσορισμὸν είχον δὲν δύναμαι νὰ εἴπω.

B') Ἐκβολάδες συνοικισμοῦ Νίον.

Αμέσως κατωτέρω τοῦ μεγάρου Νίφου καὶ τῆς νέας ἀμαξιτοῦ, δπου ἀφθονα φαίνονται τὰ Μινωϊκὰ ὅστρακα, ἔκρινα καλὸν ν' ἀνοίξω τάφορους δοκιμαστικάς, ἵνα ἐξακριβώσω, ἢν ὑπάρχουσι κτίσματα μετεικὲν τοῦ μεγάρου καὶ τῆς θαλάσσης. Ἐκ τῆς σκαφῆς ταύτης ἐφάνη ὅτι τὸ μέρος αὐτὸ ήσαν ἐκβολάδες τοῦ συνοικισμοῦ, μόνον δὲ εἰς βάθος τριῶν περίπου μέτρων παρετήρησα δλίγα λείψανα τοίχων, ἐνῷ ή δλη παχεῖα ἐπίχωσις ήτο μεστὴ δστράκων μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς, ἐνῷ τὸ μέγαρον, ὡ; εἴπομεν ἐν τῇ δημο-
σιεύσει ('Αρχαιολ. 'Εφημ. 1922 σελ. 1 ἐξ.), εἶναι νεώτερον, ἵτοι ὑστερομι-
νωϊκῆς Α'.

Πολλὰ τῶν ὀστεράκων τῶν ἐκβιολάδων αὔτῶν σώζουσι καὶ τὴν πολυ-

χρωμικὴν διακόσμησιν, ἐκ δὲ τῶν σχημάτων ἐπικρατέστερα ἥσαν τὰ μετὰ ποδίσκου μεσομιν. κύπελλα καὶ αἱ δίωτοι μετὰ γεφυρωτῆς προοχοῆς πρόχοι. Ὁντὸς τῆς ἐπιχώσεως ταύτης, ἥτις πιθανῶς θὰ ἐσχηματίσθη κατὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς ἔκχωματώσεως πρὸς ἴσοπέδωσιν καὶ καθαρισμὸν τοῦ χώρου, ἐν φῷκοδομήθη τὸ μέγαρον, εὐρέθησαν καὶ δύο πήλινοι χονδροὶ λύχνοι μονόμυξοι σχεδὸν ἀκέραιοι καὶ ἄξιοι λόγου, σώζοντες καὶ ἔχνη ἰσχυρᾶς; καύσεως, ὃν ἔτερος εἶναι τύπου σπανιωτέρον μετὰ κοίλου ποδίσκου. Προφανῶς καὶ οἱ λύχνοι αὐτοὶ εἶναι χρόνων μεσομινωϊκῶν. Ὁπίσης εὐρέθη καὶ μικρὸν πήλινον ζῷδιον εἰκονίζον κατὰ τρόπον φυσικώτατον κριὸν καθήμενον ἀπεσπασμένον ἀπὸ ἀγγείου, πρὸς διακόσμησιν τοῦ ὁποίου ἔχρησίμενεν· σφέζει ἐπὶ τοῦ μέλανος χρίσματος ἀφθονον λευκὴν διακόσμησιν.

Γ') Τάφοι Νίρου.

Πεντακόσια καὶ πλέον μέτρα δυτικώτερον τοῦ μεγάρου εἰς τὴν δυτικὴν ὅχθην τοῦ Βαθειανοῦ ποταμοῦ είχον παρατηρηθῆ τεμάχια πηλίνων λαρνάκων, τὰ δυοῖα ὁ χείμαρρος είχεν ἀποκαλύψει κατὰ τὰς πλημμύρσας του. Προφανῶς ἐδῶ ἦτο ποτε νεκροταφεῖον τοῦ συνοικισμοῦ Νίρου. Ὁσκαψα ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἀναζητῶν τοὺς τάφους. Ἐξηκρίβωσα εὐρῶν πολλὰ ἄλλα τεμάχια πηλίνων λαρνάκων ὅτι πράγματι ὑπῆρχόν ποτε τάφοι, ἄλλα κατὰ τὴν μεγάλην πλημμύραν τοῦ 1897, ἢν οἱ περοίοικοι ἐνθυμοῦνται, ὁ δρμητικώτατος αὐτὸς χείμαρρος παρέσυρε καὶ ἡφάνισε τὴν πλευρὰν τοῦ ἀγροῦ εἰς βάθος καὶ μῆκος ἀρκετῶν μέτρων, δπως φαίνεται καὶ σήμερον, τότε δὲ πιθανώτατα οἱ τάφοι ἡφανίσθησαν καὶ αἱ λάρνακες κατεκερματίσθησαν.

Μόνον χαμηλὰ εἰς τὴν στάθμην τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ καὶ παρὰ τὴν δυτικὴν ὅχθην εύρον τὴν πρώτην ἡμέραν μικρόν, ἄλλα σημαντικώτατον τάφον, οὐ ἐσφέζετο μόνον ὁ πυθμήν, ἐν φῷ τὰ λείψανα τοῦ σκελετοῦ καὶ τὰ κτερίσματα. Ὁκ τοῦ σκελετοῦ ἐσφέζετο μόνον τεμάχιον ἐκ τοῦ κρανίου καὶ τὰ δοτᾶ τῶν κάτω ὅκρων σεσαθρωμένα, θὰ ἦτο δὲ νεανίσκυ ἦ κόρης μικρᾶς ἥλικίας, ὡς ἐμαρτύρει ἡ λεπτότης τῶν δοτῶν. Τὸ μῆκος τοῦ τάφου ἦτο περίπου 1,20. Ὁκ τῷ τάφῳ τούτῳ εὐρέθησαν δύο μικροὶ στεγανόστομοι ἀμφορεῖς (Bugelkannen) χαμηλοὶ τύπου ὑστερομινωϊκῆς Β' ἐποχῆς· φέρουσιν ἐπὶ τοῦ εὐχροιλεύκουν ἐδάφους διακόσμησιν καστανόχρουν ἥ ἐρυθρὰν ἐκ ζωνῶν καὶ ἀλλων ἀπλῶν θεμάτων γραμμικῶν

καμπύλων. Σημαντικώτατα ήσαν τὰ λοιπὰ μικρὰ κτερίσματα τοῦ μικροῦ τάφου, ὡς:

1) Μικρὸν ἔξαρτημα ἐκ λαμπροῦ ἔρυθροῦ σαρδίου λίθου εἰς σχῆμα βοοκεφαλῆς, τῆς δόποίας ὅλαι αἱ λεπτομέρειαι εἶναι τεχνικώτατα κατὰ φύσιν ἔξειργασμέναι· εἶναι μικρὸν κομψοτέχνημα ἀρίστης ἔργασίας.

2) Δύο μικρὰ εἰδώλια ἐλεφάντινα ἀνδρικὰ βεβλαμμένα ἀτυχῶς καὶ ἐλλιπῆ· τοῦ ἑνὸς σώζεται ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ κάτω ἥμισυ πλὴν τῶν ἄκρων ποδῶν· τοῦ ἄλλου εὑρέθη τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος ἀνευ τῶν χειρῶν μέχρι τῆς δοσφύος καὶ τὸ κάτω ἥμισυ ἀπὸ τῆς δοσφύος μέχρι τῶν γονάτων. Τὸ ὑψος τῶν εἰδωλίων θὰ ἡτο περὶ τὰ πέντε ἔκατον τοῦ μέτρου. Καὶ εἰς ταῦτα εἶναι δεδηλωμέναι αἱ λεπτομέρειαι μετὰ θαυμασίας λεπτότητος καὶ φυσικότητος. Ἰσως τὰ μικρὰ αὐτὰ εἰδώλια θὰ ἀπετέλουν τὴν κεφαλὴν περονῶν ἔξι ἐλέφαντος, ὡς συνευρέθησαν ἀρκετὰ τεμάχια λίαν εὔθραυστα.

3) Μεγάλη φακοειδῆς ἐκ σαρδώνυχος ἔγγεγλυμμένη λίθος φέρει δύο αἰγάγρους δρυθίους καὶ ἀντινώτους στρέφοντας τὴν κεφαλὴν καὶ κερατίζομένους καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἔριφον δρυθιον ἐπὶ τῶν δημιουργῶν ποδῶν. Εἶναι ἔξοχου ὀραιότητος καὶ καλλίστης τέχνης λίθος.

4) Φακοειδῆς ἔγγεγλυμμένη λίθος ἐκ κρυστάλλου φυσικοῦ φέρει παράστασιν αἰγάγρου.

5) Δύο μικροὶ φακοειδεῖς λίθοι εἴτε ίασπιδος πρασινοκυάνου· ἡ ἑτέρα φέρει ζῷον τετράπον.

6) Δύο σφαιρικαὶ ψῆφοι ἡλέκτρου σεσαθρωμένου, μιὰ μεγάλη ἀμυγδαλόσχημος ψῆφος ἐκ σαρδίου καὶ μικρὸς ἀργυροῦς δακτύλιος λίαν δξειδωμένος.

7) Μονόστομον χαλκοῦν μαχαίριον, σῷζον εἰς τὴν πτέρναν τεμάχιον τῆς δστεῖνης ἐπενδύσεως κρατουμένης διὰ δύο ἥλων.

Εἶναι παράδοξον ὅτι εἰς τόσον μικρὸν τάφον εὑρέθησαν τόσον ὀραιὰ μικρὰ κομψοτεχνήματα. Τοῦτο καθιστᾶ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἄλλων τάφων, οἱ δόποιοι πιθανῶς θὰ εἶχον ἀνάλογα κτερίσματα, εἰς ἄκρον λυπηράν.

Δ') Συνοικισμὸς Ἅγίου Θεοδώρου.

Ἐν χιλιόμετρον δυτικώτερον τοῦ Νίδου εἰς θέσιν καλουμένην "Ἄγ. Θεόδωρον ἐκ τοῦ ἡρειπωμένου ἐκεῖ παλαιοῦ ἐκκλησιδίου σχηματίζεται

στενὴ χερσόνησος, καταλήγουσα σήμερον εἰς νησῖδα· ἡ χερσόνησος σχηματίζει τὸν δμώνυμον δρμον, ὃπου ἐν καιφῇ τρικυμίας προσορμίζονται μικρὰ πλοιάρια. Εἰς τὴν παραλίαν τοῦ δρμού, καλυπτομένην σήμερον ὑπὸ ἄμμου, φαίνονται ἔρείπια συνοικισμοῦ καὶ ἐντὸς τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τὴν ἄμμον. Εν καιρῷ γαλήνης ἢ ἀμπώτιδος βλέπει τις τοίχους ἐντὸς τῆς θαλάσσης καὶ εἰς ἔνα ἔξ αὐτῶν ἐκ ξεστῶν λίθων δύο λιθίνας βάσεις κιόνων.

Πρό τινων ἐτῶν εἰχον καθαρίσει ἐν τῶν οἰκημάτων τῆς παραλίας καλυψθὲν ἐκ νέου ὑπὸ τῆς ἄμμου καὶ εἰχον ἔξακριβώσει ἐκ τῶν εὑρεθέντων ἐν σύντῳ ἀγγείων ὅτι ἡτο ἐποχῆς συγχρόνου πρὸς τὸ μέγαρον Νίδου. Ἡθέλησα ὅθεν ἐφέτος διὰ τοῦ ὑπολοίπου τῆς εἰς χειράς μου πιστώσεως νὰ καθαρίσω τινὰ τῶν οἰκημάτων τούτων. Ἀτυχῶς τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐργασίας νοσήσας σοβαρῶς διέκοψα τὴν ἐργασίαν ἐπιφυλαχθεὶς νὰ συνεχίσω αὐτὴν εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ